

УДК 300: 323

Б.Ю. Тимоць, аспірант

*Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна, 65020*

ДЕМОКРАТИЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Визначено сутність політичних конфліктів, особливості їх інституціоналізації та механізми розв'язання у демократичному суспільстві.

***Ключові слова:** конфлікти, політичні конфлікти, управління політичними конфліктами, інституціоналізація конфліктів, політична конфліктологія.*

Дослідження політичних конфліктів характеризуються актуальністю, як з точки зору політичної теорії так і у практичному вимірі політичних відносин. Це пояснюється тим, що у демократичному суспільстві політичні конфлікти мають значний потенціал виступати рушійною силою перетворень, засобом подолання певних протирічч без застосування насильства. Уявити політику без конфліктів неможливо, у політичному просторі відбувається перманентна боротьба за ресурси влади, які є обмеженими.

Функціональне призначення політичних конфліктів полягає у тому, що вони виступають специфічним фактором суспільного розвитку, сприяють політичній конкуренції та відбору тих політичних акторів, які здатні забезпечити ефективне вирішення проблем. З іншого боку, конфлікти можуть привести до руйнації політичної системи, перейти у фазу збройного протистояння у зовнішньополітичній взаємодії. Для політичної реальності України характерним є переведення конфліктів у публічну площину та їх загострення під час виборчих кампаній.

Дослідженням політичних конфліктів присвячено роботи зарубіжних та вітчизняних авторів, серед яких слід відзначити Р. Арона, Дж. Бернарда, К. Боулдінга, Т. Боттомора, М. Вебера, К. Боулдінга, Р. Дарендорфа, О. Здравомислова, Г. Зімеля, Л. Козера, М. Крозьє, А. Кіссе, Ю. Мацієвського, О. Москаленка, Т. Парсонса, А. Рапопорт, Дж. Рекса, С. Ростецьку, А. Турена, Д. Фельдмана, О. Чижову, Е. Шилза та ін.

У роботах сучасних дослідників розкривається сутність феномену конфлікту, визначено критерії класифікації конфліктів. Окремими напрямками досліджень у сучасній конфліктології виступають:

- аналіз етнополітичних конфліктів (І. Варзар, К. Вітман, Ю. Арутюнян, Г. Солдатова, І. Кресіна, Р. Абдулатипов, С. Чешко, В. Тишков та ін.);
- регіональні конфлікти (О. Кукарцев, М. Савва, Ю. Шадже, Т. Моренчук, А. Авксентьєв, Г. Перепелиця, Г. Денисова, В. Юрченко та ін.);
- теорія переговорного процесу (М. Дойч, О. Третьяк, Р. Фішер, У. Юрі, М. Цюрупа, М. Лебедева, В. Рябцев, В. Курбатов та ін.);
- дослідження інституціональних конфліктів (Ф. Шмітер, П. Веблен, У. Мітчел, Дж. Коммонс, Н. Флігетайн, І. Кравченко, А. Козирев, С. Новікова та ін.).

У сучасних дослідженнях політичних конфліктів актуалізується пошук відповідей на виклики процесам демократизації суспільства. Зокрема, щодо причин та механізмів регулювання політичних конфліктів у інформаційному суспільстві та відносно динаміки політичних конфліктів у процесі демократизації.

Варто відзначити наступні підходи до визначення сутності політичних конфліктів. По-перше, терміном «конфлікт» позначають конкуренцію, суперництво та відкриті зіткнення (Р. Дарендорф), а також – боротьбу за цінності й право на певний статус, оволодіння могутністю і ресурсами (Л. Козер). По-друге, протиборство публічних акторів (індивідуальних та колективних) з метою забезпечення власних інтересів та досягнення визначеної політичної мети. По-третє, конфронтація щодо отримання та утримання, розподілу ресурсів влади та владних повноважень.

Враховуючи, що політична взаємодія відбувається у горизонтальному та вертикальному вимірах, політичні конфлікти також можна поділити на два основні типи: вертикальні та горизонтальні. У горизонтальних конфліктах боротьба за владні ресурси відбувається на рівні горизонтальної взаємодії між політичними акторами та інституціями, всередині органів державної влади (парламент – уряд – Президент), елітних груп, політичних партій та інститутів громадянського суспільства. Вертикальні політичні конфлікти розгортаються за віссю «державна – суспільство», це взаємодія між органами влади та громадянськими організаціями, між політичними акторами, що знаходяться на різних щаблях суспільної ієрархії. Від типу конфлікту значною мірою залежить і механізм його управління, врегулювання та вирішення.

У відповідності до типу та рівня політичної взаємодії конфлікти поділяються на:

- конфлікти на рівні окремих індивідів;
- конфлікти щодо відносин між індивідами;
- конфлікти між соціальними групами, класами, спільнотами;

- суспільні конфлікти, які стосуються усіх громадян;
- конфлікти на регіональному та субрегіональному рівнях, які можуть включати взаємодію декількох країн;
- глобальні конфлікти, що мають загальносвітове значення.

При цьому, можна відзначити залежність між рівнем політичної конфліктності та станом політичної системи суспільства. Так, в умовах стабільності політичні конфлікти мають переважно горизонтальний характер, а в перехідні періоди, які супроводжуються соціальними потрясіннями конфлікти розгортаються по вертикалі – між владними акторами та соціальними групами.

Політичні конфлікти проходять наступні етапи:

- латентний етап виникнення та розвитку проблеми, що переростає у конфлікт та її усвідомлення основними акторами. Цей етап включає спроби безконфліктного вирішення проблеми. Якщо це не вдається, то виникає передконфліктна ситуація;
- відкритий етап конфліктного протистояння та боротьби (власне політичний конфлікт). На цьому етапі певний політичний інцидент виступає каталізатором конфлікту, потім відбувається його ескалація, формування балансу, боротьба та завершення конфлікту;
- латентний постконфліктний етап, що характеризується частковою або повною нормалізацією політичної взаємодії.

В умовах авторитарного та тоталітарного політичного режимів політичні конфлікти характеризуються латентністю та можуть роками бути не врегульованими. Це призводить до накопичення конфліктного потенціалу у відносинах влади та суспільства та сплеску насильства на етапі відкритого протистояння. З іншого боку, в умовах демократичного політичного режиму функціонує гнучкий механізм пом'якшення конфліктів та і ненасильницьких засобів врегулювання політичних конфліктів.

Найбільш очевидним та розповсюдженим типом політичного конфлікту у вертикальному вимірі політичної взаємодії виступає конфлікт між різними гілками влади, що є характерним для демократичних країн. Одним із глибинних мотивів політичних конфліктів на пострадянському просторі стає бажання учасників уникнути політичної відповідальності та намагання перекласти її на політичних опонентів.

Також існують інші критерії типологізації конфліктів:

- основні дійові особи та їх кількість;
- поля соціального простору, у яких відбувається виникнення та розвиток конфліктів, їх топологія;
- причини конфлікту;
- характер і форми протікання конфлікту;
- тривалість конфлікту;
- ступенем та характером нормативної регуляції конфліктів;
- інтенсивність конфлікту;
- публічність конфлікту (відкриті та закриті конфлікти);
- стратегії акторів конфлікту.

Процес управління конфліктом передбачає цілеспрямоване втручання у хід конфлікту з метою забезпечення розвитку політичних відносин та їх трансформації. В управлінні політичним конфліктом виділяються наступні стратегії: «стратегія яструба», «стратегія страуса», «стратегія голуба», «стратегія сови» та «стратегія синиці».

«Стратегія яструба» передбачає таку модель конкурентної взаємодії, яка полягає в тому, що «одна з конфліктуєчих сторін демонструє максимальну активність, готовність захищати свої інтереси за будь-яку ціну і на шкоду інтересам іншої сторони, робить ставку на власну перемогу, прагматизує в окремих випадках, та й то за певних умов. «Стратегія яструба» може принести позитивні результати і сприяти врегулюванню політичного конфлікту. Однак в цілому ця стратегія має досить суттєву ваду: вона зорієнтована на вигреш однієї сторони і на програш іншої, що може забезпечити лише тимчасове примирення, оскільки переможена сторона шукатиме можливості для реваншу і конфлікт може знову загостритися в будь-який час» [1, с. 124].

Для «стратегії страуса» характерно уникнення конфлікту, намагання сторони вийти з протистояння, не шукаючи при цьому шляхів урегулювання конфлікту.

Під іншою стратегією – «стратегією голуба» розуміють «приспособлення слабкішої сторони до позицій і вимог сильнішої, відмову від власних претензій... Вона призводить до повного пожертвування власними інтересами слабшої сторони і перемоги сильнішої. «Стратегія голуба» вважається неефективною і не сприяє врегулюванню конфлікту, оскільки зберігаються конфліктогенні чинники та причини конфлікту, до яких у однієї із сторін додаються почуття невдоволення, образи і несправедливості. Мирні стосунки при цьому виявляються тимчасовими, а домовленості хиткими» [1, с. 124].

Однією із найбільш раціональних виступає «стратегія сови», яка передбачає спільний пошук учасниками конфлікту механізмів урегулювання конфлікту та максимізації реалізації їх інтересів при мінімізації витрат. Проте на заваді цій стратегії стає брак часу для домовленостей та обмеженість можливостей щодо урегулювання конфлікту у кожній зі сторін.

В основі «стратегії синиці» знаходиться «модель політичного компромісу, що передбачає взаємодію на засадах взаємних поступок, добровільної відмови конфліктуючих сторін від певної частини своїх домагань» [1, с. 124].

Усі стратегії спрямовано на раціональне управління конфліктом з метою його ефективного врегулювання у конструктивному напрямку.

На думку С. Ростецької, до загальних характеристик політичного конфлікту, які враховуються політичними акторами з метою управління конфліктом відносяться: «а) ступінь відкритості політичної системи; б) рівень політичної згуртованості конфліктуючих груп; в) характер втягнення широких соціальних верств у спірні взаємовідносини; г) емоційна насиченість політичної поведінки груп і громадян та їх здатність до самообмеження своїх владних домагань тощо» [2, с. 24].

Варто погодитись із українською дослідницею О. Чижовою у тому, що «для успішного розв'язання політичного конфлікту потрібні певні передумови, а саме: 1) достатня зрілість конфлікту; 2) розуміння суб'єктами конфлікту необхідності його розв'язання; 3) готовність і спроможність конфліктантів до конструктивних дій; 4) наявність для цього засобів, механізмів і ресурсів тощо» [1, с. 125].

При цьому, завершення конфлікту виступає більш широким процесом, аніж його вирішення. Останнє розуміється як припинення протистояння, а завершення конфлікту, як вичерпання змісту конфлікту з будь-яких причин. З метою врегулювання конфлікту необхідно здійснити цілий ряд послідовних кроків, зокрема:

- аналіз причин виникнення конфлікту, його мотивів та головних дійових осіб;
- умови його ескалації, соціальний, політичний, економічний контекст;
- з'ясувати предмет конфлікту;
- визначити можливі шляхи врегулювання конфлікту.

Українська дослідниця С. Ростецька визначає основні фактори впливу на стан конфліктності на пострадянському просторі.

До них цитована дослідниця відносить «трансформацію суспільного буття, зумовлену реформаційними заходами, та руйнування усталених світоглядних орієнтацій переважної більшості соціальних груп, недостатню національну самоідентифікацію, кризу влади... глибокі зміни в соціально-політичній стратифікації та структурі суспільства супроводжуються і частково викликаються радикальним перерозподілом власності і влади, економічні розколи, які призводять до серйозних соціальних і політичних конфліктів» [2, с. 27].

Процес управління політичним конфліктом передбачає активне втручання у хід конфлікту, спроби його попередження, врегулювання та розв'язання із застосуванням таких стратегій, як співробітництво, конкуренцію, компроміс, пристосування та ухилення. Управління конфліктами передбачає певну визначену процедуру, яка складається з таких елементів, як інституалізація, легітимізація, структурування конфліктуючих груп, редукція.

Таким чином, політичний конфлікт передбачає боротьбу за владні ресурси, він завжди добре організований та інституціоналізований, а також відзначається ціннісним та ідеологічним аспектом та публічністю. Основними причинами політичних конфліктів виступають зіткнення інтересів, розбіжності цілей індивідуальних та колективних політичних акторів, амбіції, що зароджуються і розвиваються у середовищі політичної взаємодії.

Бібліографічний список використаної літератури

1. Чижова О. Конфлікт як прояв прагматизму в сучасному суспільстві / О. Чижова // Політичний менеджмент. — 2006. — № 1 (16). — С. 118–127.
2. Ростецька С.І. Управління політичним конфліктом: теоретичні аспекти та українська пострадянська дійсність: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Ростецька С.І. — Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського. — О., 2006. — 221 арк. — Бібліогр.: арк. 204–221.

Надійшла до редакції 15.08.2013 р.

Тимоць Б.Ю. Демократические механизмы разрешения политических конфликтов

Определена сущность политических конфликтов, особенности их институционализации и механизмы разрешения в демократическом обществе.

Ключевые слова: конфликты, политические конфликты, управление политическими конфликтами, институционализация конфликтов, политическая конфликтология.

Timots B. Democratic mechanisms for resolving political conflicts

The essence of political conflicts, especially their institutionalization and resolution mechanisms in a democratic society, is determined.

Keywords: conflicts, political conflicts, managing political conflicts, the institutionalization of conflict, political conflict.